

کتاب فتاوی « توضیح المسائل جامع

→ نماز آیات

نماز عید فطر و قربان ←

نماز های مستحبی

نمازهای مستحبی زیاد است و آنها را نافله گویند و بین نمازهای مستحبی، به خواندن نافله‌های شبانه روزی سفارش بیشتری شده است و احکام مربوط به آنها در مسائل آینده خواهد آمد.

نافله‌های شبانه‌روزی

مسأله ۱۸۳۰. نافله‌های شبانه‌روزی در غیر روز جمعه، (34) رکعت هستند که عبارتند از:

هشت رکعت نافله ظهر، هشت رکعت نافله عصر، چهار رکعت نافله مغرب، دو رکعت نافله عشاء و یازده رکعت نافله شب (از این یازده رکعت، هشت رکعت به نیت نافله شب، دو رکعت به نیت نماز شفع و یک رکعت به نیت نماز وتر خوانده می‌شود) و دو رکعت نافله صبح میباشد.

و چون دو رکعت نافله عشاء، بنا بر احتیاط واجب، باید نشسته خوانده شود، یک رکعت حساب می‌شود؛ بنا بر این مجموع رکعت‌های این نافله‌ها (34) رکعت می‌باشد.

در روز جمعه بر شانزده رکعت نافله ظهر و عصر، چهار رکعت اضافه می‌شود و در کل بیست رکعت می‌شود.

شایان ذکر است غیر از نماز وتر بقیه نمازها، به صورت دو رکعتی خوانده می‌شود.

وقت نافله‌های شبانه روز

1. وقت نافله ظهر

مسأله ۱۸۳۱. نافله نماز ظهر، قبل از نماز ظهر خوانده می‌شود و وقت آن از اول ظهر است و تا موقعی که ممکن باشد آن را قبل از نماز ظهر خواند، وقت آن ادامه دارد؛ ولی اگر شخص، نافله ظهر را به تأخیر بیندازد و این تأخیر تا موقعی باشد که آن مقدار از طول سایه شاخص که بعد از ظهر شرعی پیدا می‌شود، به اندازه دو هفتم طول خود شاخص گردد، در این موقع، بهتر است نماز ظهر را قبل از نافله بخواند؛ مگر این که یک رکعت از نافله را قبل از آن

خوانده باشد که در این صورت، تمام کردن نافله، قبل از نماز ظهر، بهتر است.

2. وقت نافله عصر

مسئله ۱۸۲۲. نافله عصر قبل از نماز عصر خوانده می‌شود و وقت آن تا موقعی که ممکن باشد قبل از نماز عصر خوانده شود، ادامه دارد؛ ولی چنانچه شخص نافله عصر را به تأخیر بیندازد و این تأخیر تا موقعی باشد که آن مقدار از طول سایه شاخص که بعد از ظهر شرعی پیدا می‌شود، به اندازه چهار هفتم طول خود شاخص گردد، در این موقع بهتر است که نماز عصر را قبل از نافله بخواند؛ مگر این که یک رکعت از نافله را قبل از آن خوانده باشد که در این صورت، تمام کردن نافله قبل از نماز عصر بهتر است.

مسئله ۱۸۲۳. خواندن نافله ظهر و نافله عصر قبل از اذان ظهر در غیر روز جمعه جایز نیست؛ مگر آن که نمازگزار بداند بعد از اذان، هرچند به علت عذر عرفی، نمیتواند آنها را انجام دهد.

اما در روز جمعه بهتر است از بیست رکعت نافله ظهر و عصر، دو رکعت را هنگام ظهر و هیجده رکعت را قبل از ظهر بخواند و از آن هیجده رکعت، بهتر است شش رکعت آن اول روز هنگام گسترده شدن نور خورشید و شش رکعت آن هنگام بالا آمدن خورشید و شش رکعت دیگر قبل از اذان ظهر خوانده شود.

3. وقت نافله مغرب

مسئله ۱۸۲۴. وقت نافله مغرب بعد از تمام شدن نماز مغرب است و تا زمانی که ممکن باشد آن را پس از نماز مغرب، در وقت به جا آورد، ادامه دارد؛ ولی اگر شخص نافله مغرب را تا وقتی که سرخی طرف مغرب که بعد از غروب کردن آفتاب در آسمان پیدا می‌شود، از بین برود، به تأخیر بیندازد، بهتر است در آن موقع ابتدا نماز عشا را بخواند.

4. وقت نافله عشاء

مسئله ۱۸۲۵. وقت نافله عشا بعد از تمام شدن نماز عشا تا نصف شب است و بهتر است بعد از نماز عشا بلافاصله خوانده شود.

5. وقت نافله شب

مسئله ۱۸۲۶. اول وقت نافله شب، بنا بر مشهور، نصف شب است و این نظر هرچند مطابق با احتیاط مستحب و بهتر است، ولی بعید نیست که نصف شب، اول وقت فضیلت نماز شب باشد و اما اول وقت ادای آن، از اول شب آغاز می‌شود، به این معنا که اگر بعد از نماز عشا، نافله شب را انجام دهد، در وقت واقع شده است و تا اذان صبح (طلوع فجر) وقتش ادامه دارد؛ هرچند بهتر آن است نزدیک اذان صبح خوانده شود.

6. وقت نافله صبح

مسأله ۱۸۲۷. نافله صبح پیش از نماز صبح خوانده می‌شود و وقت آن، بعد از گذشتن از وقت نماز شب به مقدار انجام آن می‌باشد و تا زمانی که ممکن است آن را پیش از نماز صبح به جا آورد، وقت آن ادامه دارد ولی اگر شخص، خواندن نافله صبح را به تأخیر بیندازد تا وقت فضیلت نماز صبح تنگ گردد، بهتر است در این موقع ابتدا نماز صبح را بخواند.

احکام دیگر نافله‌های شبانه روزی

مسأله ۱۸۲۸. انسان می‌تواند بعضی از نافله‌های شبانه روزی را بخواند و بعضی را نخواند و در نماز شب می‌تواند اکتفاء به خواندن سه رکعت آخر، یعنی نماز شفع و وتر نماید؛ بلکه می‌تواند به خواندن وتر اکتفاء کند و در نافله عصر نیز می‌تواند اکتفاء به خواندن چهار رکعت، بلکه دو رکعت آن نماید و اما در مورد نافله ظهر و نافله مغرب، همچنین هشت رکعت اول نماز شب، چنانچه بخواهد بعضی از آنها را بخواند، آن را به قصد رجاء به جا آورد.

مسأله ۱۸۲۹. فردی که مسافر است، نباید نافله ظهر و عصر را در سفر بخواند؛ ولی نافله عشا چنانچه به قصد رجاء خوانده شود، مانعی ندارد و اما انجام سایر نافله‌ها مثل نافله شب یا نافله مغرب یا نافله صبح در سفر ساقط نمی‌شود.

مسأله ۱۸۴۰. انسان می‌تواند نافله شب را ساده و مانند سایر نمازهای مستحبی به جا آورد هرچند این نافله، کیفیت کامل تر و با فضیلت تری هم دارد که در کتاب‌های مفصلتر به آن پرداخته شده است.

سایر نمازهای مستحبی

مسأله ۱۸۴۱. نمازهای مستحبی غیر از نافله‌های شبانه روزی چند دسته اند:

بعضی از آنها در وقت خاصی مثل ماه رمضان، یا برای سبب خاصی مثل زیارت و یا به منظور رسیدن به امر به خصوصی (غایت خاصی) مثل طلب باران مستحب می‌باشند.

و بعضی دیگر از آنها لازم نیست در وقت خاص یا برای سبب یا غایت خاص و معینی خوانده شوند و می‌توان آن را در هر وقتی و بدون سبب یا غایت خاص و معینی به جا آورد که از این دسته، برخی کیفیت خاصی دارند، مثل نماز جعفر طیار و بعضی دیگر کیفیت به خصوص و معینی ندارند یعنی تنها دو رکعت نماز بدون دستور خاصی در هر وقت و حتی بدون سبب خاص خوانده می‌شوند که به این گروه، نافله‌های ابتدائی می‌گویند.

در این بخش چند نمونه از نمازهای مستحبی خاص و معروف ذکر می‌شود:

نماز ليله الدفن (نماز وحشت)

مسأله ۱۸۴۲. سزاوار است در شب اوّل قبر، دو رکعت نماز وحشت برای میّت بخوانند و کیفیت آن این است که در رکعت اول بعد از حمد، یک مرتبه آیه الکرسی (آیات 255 تا 257 سوره مبارکه بقره^[۱]) و در رکعت دوم بعد از حمد ده مرتبه سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» را بخوانند و بعد از سلام نماز بگویند: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَابْعَثْ نَوَابَهَا إِلَى قَبْرِ فُلَانٍ»^[۲] و به جای کلمه فلان اسم میّت را بگویند.

شایان ذکر است کیفیت دیگری نیز برای نماز وحشت نقل شده است که اینطور می‌باشد: در رکعت اوّل بعد از حمد، دو مرتبه سوره توحید «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» و در رکعت دوم بعد از حمد، ده مرتبه سوره تکاثر را بخوانند و بعد از سلام نماز بگویند: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَابْعَثْ نَوَابَهَا إِلَى قَبْرِ فُلَانٍ»^[۳] و به جای کلمه فلان، اسم میّت را بگویند.

مسأله ۱۸۴۳. اگر بخواهند میّت را به شهر دوری ببرند، یا به جهت دیگر دفن او به تأخیر بیفتد، در مورد کیفیت اوّل خواندن نماز وحشت، باید آن نماز را تا شب اول قبر او به تأخیر بیندازند و اما در مورد کیفیت دوم، ظاهر آن است که مستحب بودن آن اختصاص به اولین شب بعد از فوت دارد.

مسأله ۱۸۴۴. نماز وحشت را در هر موقع از شب می‌توان خواند ولی بهتر است در اوّل شب بعد از نماز عشا خوانده شود.^[۴]

نماز غفيله

مسأله ۱۸۴۵. نماز غفيله یکی از نمازهای مستحبی است که بین نماز مغرب و عشا خوانده می‌شود، ولی خود این نماز از نافله‌های شبانه روزی به شمار نمی‌آید؛ هرچند می‌توان آن را به عنوان نافله مغرب به جا آورد به این صورت که فرد هر دو نماز را با هم نیت کند و کیفیت خواندن نماز غفيله این‌گونه است که:

در رکعت اوّل، بعد از حمد، باید به جای سوره این آیه را بخوانند: «وَدَا النَّوْنِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنجِي الْمُؤْمِنِينَ».

و در رکعت دوم، بعد از حمد به جای سوره این آیه را بخوانند: «وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ» و در قنوت بگویند: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَفَاتِحِ الْغَيْبِ الَّتِي لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَي مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا» و به جای کلمه کذا و کذا، حاجت‌های خود را از خداوند متعال در خواست نمایند و بعد بگویند: «اللَّهُمَّ أَنْتَ وَليُّ نِعْمَتِي وَالْقَادِرُ عَلَي طَلِبَتِي تَعَلَّمْ حَاجَتِي فَاسْأَلْكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ السَّلَامُ لِمَا فَضَيْتَهَا لِي».

نماز اوّل ماه

مسئله ۱۸۴۶. از جمله نمازهای مستحبی خواندن دو رکعت نماز، در روز اوّل هر ماه قمری می‌باشد که آن را نماز اوّل ماه می‌نامند، کیفیت انجام آن به این گونه است که نمازگزار در رکعت اوّل این نماز، بعد از حمد، سی مرتبه سوره (قل هو الله احد) و در رکعت دوم بعد از حمد، سی مرتبه سوره (انا انزلناه فی لیلة القدر) بخواند و بعد از نماز به مقدار توانایی صدقه بدهد و خواندن این نماز در هر وقت از روز اوّل ماه جایز است. همچنین بعد از این نماز، خواندن این آیات مستحب شمرده شده است:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَإِنْ يَمَسُّسُكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ»^[۵] بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ وَأَفْوُضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ».

احکام نمازهای مستحبی

مسئله ۱۸۴۷. نمازهای مستحبی، چه نافله‌های شبانه روزی و چه غیر آن را می‌توان نشستته خواند؛ هرچند بتوان آنها را ایستاده به جا آورد و لازم نیست در این حال، هر دو رکعت را یک رکعت حساب کند و اگر بخواهد هر دو رکعت را یک رکعت حساب کند، بنابر احتیاط واجب، بار دوم را به نیت رجاء انجام دهد؛ مثلاً نافله مغرب را که چهار رکعت با دو سلام است، رجاء چهار رکعت دیگر با دو سلام هم، به آن اضافه کند که مجموعاً هشت رکعت می‌شود.

مسئله ۱۸۴۸. بهتر است فرد نمازهای مستحبی چه نافله‌های شبانه روزی و چه غیر آن را ایستاده بخواند به جز نافله عشا (وَتِيْرَه) که بنابر احتیاط واجب، باید نشستته خوانده شود.

مسئله ۱۸۴۹. نمازهای مستحبی را در حال اضطرار و عدم توانایی، می‌توان خوابیده به پهلو راست یا چپ یا خوابیده به پشت (طبق وظیفه فرد) به جا آورد و در این حال رکوع و سجده با اشاره سر انجام می‌شود و اما در حال اختیار، جواز آن محلّ اشکال است؛ ولی انجامش به عنوان رجاء اشکال ندارد.

مسئله ۱۸۵۰. در نماز مستحبی (غیر از نافله عشا) جایز است یک رکعت آن را ایستاده و رکعت دیگر را نشستته به جا آورد؛ بلکه جایز است بعضی از یک رکعت را ایستاده و بعضی از آن را نشستته انجام دهد.

مسئله ۱۸۵۱. هر گاه نماز مستحبی را نشستته بخواند و مقداری از آخر سوره مثلاً یک آیه یا دو آیه را باقی بگذارد، سپس برخیزد و باقیمانده سوره را بخواند و از حال ایستاده به رکوع رود و نماز را ادامه دهد، در حکم نماز ایستاده حساب شده و ثواب نماز ایستاده را دارد.

مسئله ۱۸۵۲. نماز مستحبی را می‌توان در حال راه رفتن خواند؛ همچنین می‌شود نماز مستحبی را در حال سواری

در ماشین، قطار، هواپیما، کشتی و مانند آن به جا آورد و در این دو صورت استقرار بدن در حال نماز لازم نیست و نمازگزار برای انجام رکوع و سجده با سر اشاره می‌نماید.

شایان ذکر است برای خواندن نماز مستحبی در غیر این صورت (راه رفتن و سواری) بنا بر احتیاط واجب باید قبله رعایت بشود.

مسئله ۱۸۵۲. نمازهایی را که در زمان حضور امام زمان (عجل‌الله‌فرجه) واجب است مثل نماز عید فطر و عید قربان، رعایت قبله در آن لازم است؛ هرچند در زمان حاضر مستحب حساب شوند و اما آنچه از نمازهای مستحبی که به سبب نذر و مانند آن بر فرد واجب شده است، چنانچه آن را در حال راه رفتن یا سواری بخوانند رعایت قبله در مورد آن لازم نیست.

مسئله ۱۸۵۳. خواندن نماز مستحبی در خانه کعبه و بر بام آن، اشکال ندارد، بلکه مستحب است در داخل خانه مقابل هر رکنی دو رکعت نماز بخوانند.

مسئله ۱۸۵۴. کسی که نمی‌تواند وضو بگیرد یا غسل کند، جایز است نمازهای مستحبی را با تیمم (طبق وظیفه اش) بخواند.

مسئله ۱۸۵۵. بعضی از نمازهای مستحبی مثل نماز وحشت (لیلة الدفن) که بعد از حمد، سوره مخصوصی دارد، اگر بخواهد به دستور آن نماز رفتار کرده باشد، باید همان سوره را بخواند و اما در نمازهای مستحبی که بعد از حمد سوره خاصی برای آن وارد نشده است، نمازگزار می‌تواند خواندن سوره را ترک نماید یا در بین خواندن سوره، آن را رها نموده و بقیه سوره را نخواند و به رکوع برود، هرچند آن نماز به سبب نذر کردن بر فرد واجب شده باشد؛ همچنین خواندن دو یا چند سوره بعد از حمد در نمازهای مستحبی جایز است.

مسئله ۱۸۵۶. کسی که نماز قضاء دارد، می‌تواند نماز مستحبی بخواند؛ ولی تأخیر در خواندن نماز قضای واجب، به مقداری که عرفاً کوتاهی و سهل انگاری در انجام آن محسوب گردد، جایز نیست.

مسئله ۱۸۵۷. شکستن نماز مستحبی جایز است؛ هرچند احتیاط مستحب آن است که نمازگزار آن را در حال اختیار نشکند.

زیاد و کم کردن اجزاء در نماز مستحبی

مسئله ۱۸۵۸. اگر نمازگزار در نماز مستحبی، رکنی را سهواً ترک نماید و وقتی متوجه شود که شرعاً نمیتواند برگردد و آن رکن را به جا آورد، نمازش باطل می‌شود^[۶]، به عنوان مثال اگر در نافله مغرب هنگام خواندن تشهد یا بعد از سلام نماز متوجه شود که دو سجده رکعت اول را انجام نداده است، نمازش باطل است.

مسئله ۱۸۵۹. اگر در نماز مستحبی سهواً رکن زیاد نماید نمازش باطل نمی‌شود به عنوان مثال اگر در نافله ظهر

در یک رکعت سهواً دو رکوع انجام دهد، نماز نافله باطل نمی‌شود.

مسئله ۱۸۶۱. اگر نمازگزار یکی از کارهای نافله را فراموش کند و موقعی یادش بیاید که مشغول رکن بعد از آن شده، باید کار فراموش شده را انجام دهد و دوباره آن رکن را به جا آورد و در این حال زیادی رکن، نماز مستحبی را باطل نمی‌کند.

به طور مثال اگر نمازگزار در نافله صبح در رکوع یادش بیاید که قرائت (حمد و سوره) را نخوانده یا اینکه مثلاً در نماز اوّل ماه، به جای سی بار سوره قدر، یک بار توحید را خوانده، باید برگردد و آن را بخواند و دوباره به رکوع برود و در این حال، زیادی رکوع، نافله را باطل نمی‌کند. همچنین اگر در نافله صبح رکوع را فراموش کند و در سجده دوم یادش بیاید باید برگردد و رکوع را بجا آورد و دوباره دو سجده را انجام دهد و زیادی دو سجده نافله را باطل نمی‌کند.

شایان ذکر است اگر برگشتن و به جا آوردن جزء فراموش شده، باعث زیاد شدن رکعت باشد، این حکم جاری نمی‌شود؛ مثلاً اگر در رکعت دوم یادش بیاید که قرائت در رکعت اول را فراموش کرده است، نمی‌تواند برگردد؛ زیرا در این صورت، انجام قرائت و آنچه بعد از آن است، موجب زیادی رکعت در نماز می‌شود.

شک و گمان در کارها و ذکرهای نماز مستحبی

مسئله ۱۸۶۲. اگر شک کند که نماز مستحبی را خوانده یا نه، چنانچه آن نماز مثل نماز جعفر طیار وقت معین نداشته باشد، بنا بگذارد که نخوانده است و همچنین است اگر مثل نافله شبانه روزی وقت معین داشته باشد و پیش از گذشتن وقت، شک کند که آن را به جا آورده یا نه، ولی اگر بعد از گذشتن وقت آن شک کند که نماز را خوانده است یا نه، به شک خود اعتنا نکند.

مسئله ۱۸۶۳. اگر در شماره رکعت‌های نماز مستحبی شک کند، چنانچه طرف بیشتر شک نماز را باطل می‌کند، بنا را بر کمتر بگذارد؛ مثلاً اگر نمازگزار در نافله صبح شک کند که دو رکعت خوانده یا سه رکعت، بنا بگذارد که دو رکعت خوانده است و اگر طرف بیشتر شک نماز را باطل نمی‌کند، مثلاً شک کند که دو رکعت خوانده یا یک رکعت، به هر طرف شک عمل کند، نمازش صحیح است؛ ولی اگر در نماز وتر در تعداد رکعت‌ها شک کند احتیاط آن است که آن نماز را دوباره بخواند.

مسئله ۱۸۶۴. بنا بر احتیاط واجب، حکم گمان در نمازهای مستحبی نسبت به رکعات، مثل حکم یقین است، به این معنا که نمازگزار مخیر نیست بنا را بر کمتر یا بیشتر بگذارد بلکه بنا بر احتیاط واجب باید به گمان خویش عمل کند؛ مگر آنکه عمل نمودن بر طبق گمان باطل کننده نماز باشد.

مسئله ۱۸۶۵. اگر در نماز مستحبی دو رکعتی، گمانش به سه رکعت یا بیشتر برود، به گمان خویش اعتنا نکند و نمازش صحیح است. مثلاً اگر نمازگزار در نماز غفيله گمان دارد که سه رکعت خوانده، ولی احتمال عقلایی هم می‌دهد که دو رکعت خوانده باشد، بنا می‌گذارد که دو رکعت خوانده است.

مسئله ۱۸۶۶. شک و گمان در کارها و ذکرهای نماز مستحبی، مانند نماز واجب است؛ بنابر این اگر هنگام شک یا گمان، از محل آن نگذشته باشد، آن جزء را به جا آورد و اگر محل آن گذشته باشد، به شک خود اعتناء نکند.

مسئله ۱۸۶۷. اگر در نماز نافله کاری کند که برای آن در نماز واجب، سجده سهو واجب می‌شود، یا یک سجده را فراموش نماید و وارد جزئی شود که شرعاً نمی‌تواند برگردد و آن را به جا آورد، لازم نیست بعد از نماز سجده سهو یا قضای سجده را به جا آورد.

مسئله ۱۸۶۸. اگر فرد در نماز مستحبی ذکر واجب رکوع یا سجده را فراموش کند و بعد از سر برداشتن از رکوع یا سجده یادش بیاید، نباید برگردد بلکه نماز را ادامه دهد و لازم نیست سجده سهو انجام دهد.

۱. خواندن آیه‌الکرسی، تا آخر آیه‌ی 257 (هم فیها خالدون)، بنابر احتیاط لازم است.
۲. در بعضی از نسخه‌ها بعد از ذکر شریف صلوات، عبارت به گونه (وَابَعَثَ تَوَاتُهُمَا إِلَى قَبْرِ فُلَانٍ) آمده است.
۳. در بعضی از نسخه‌ها بعد از ذکر شریف صلوات، عبارت به گونه (وَابَعَثَ تَوَاتُهُمَا إِلَى قَبْرِ ذَلِكَ الْمَيِّتِ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ) آمده است.
۴. منظور، شب اول دفن در مورد کیفیت اول نماز وحشت و شب اول فوت، در مورد کیفیت دوم آن است.
۵. در بعضی از نسخه‌ها، بین بسم الله دوم و سوم به جای آیه 104 سوره یونس، آیه 17 سوره انعام آمده است: «وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ يَضْرِبْ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ يَخْيِرْ فَهَوَّ عَلَيَّ كُلَّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».
۶. نماز مستحبی از جهت زمانی که فرد در آن، می‌تواند برگردد و رکنی را که سهواً ترک کرده به جا آورد، با نماز واجب متفاوت است که توضیح آن در مسئله (1861) ذکر شده است.

→ نماز آیات

نماز عید فطر و قربان ←